

Ülkü Develi

<https://orcid.org/0009-0000-9542-345X>

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Kırıkkale/ TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/01zhwwf82>

Doç. Dr. Seda Sakarya

<https://orcid.org/0000-0002-8105-809X>

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Kırıkkale/ TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/01zhwwf82>

Makbule Gizem Kılınç

<https://orcid.org/0009-0005-5765-8019>

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Kırıkkale/ TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/01zhwwf82>

Tuba Çelik

<https://orcid.org/0009-0003-9332-2753>

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Kırıkkale/ TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/01zhwwf82>

Merve Şimşek

<https://orcid.org/0009-0009-9285-8816>

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Kırıkkale/ TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/01zhwwf82>

Çocuk Gelişimi Bölümü Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumları İle Çok Boyutlu Duygusal Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi¹

Examining The Relationship Between Child Development Students' Attitudes Towards The Disabled And Their Multidimensional Emotional Empathy Levels

ÖZET

Araştırmanın amacı; çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları ile çok boyutlu duygusal empati düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları ve çok boyutlu duygusal empati düzeylerinin özel gereksinimli bireyle deneyim sahibi olma durumu ve bir özel gereksinimli birey yakını olma durumu değişkenleri açısından incelemek bağlamında alt amaçlar yer almaktadır. Araştırmanın evrenini 2022-2023 eğitim öğretim yılında Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümünde öğrenimine devam eden 289 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada Yelpeze ve Türküm (2018) tarafından uyarlanması yapılan Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği ve Turan, Durgun, Kaya ve Aştı (2020) tarafından geliştirilmiş Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada; genel tarama modeli türlerinden birisi olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; öğrencilerin Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puan ortalamaları özel gereksinimli bireyle deneyim sahibi olma değişkenine göre deneyim sahibi olmayanların lehine sadece davranış alt boyutunda; Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği için ise başkalarını hissetme alt boyutunda ve ölçek toplam puanında deneyim sahibi olanların lehine anlamlı şekilde farklılaşmıştır. Öğrencilerin özel gereksinimli bir yakını olma değişkenine göre ise, her iki ölçekte de anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır. Her iki ölçek arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk gelişimi, engelli, tutum, empati, ilişki.

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the relationship between Child Development Department Students' Attitudes Towards Disabled People and Multidimensional Emotional Empathy Levels. In line with this purpose, there are sub-objectives in the context of examining the attitudes of the students of the Department of Child Development towards disabilities and multidimensional emotional empathy levels in terms of the variables of having experience with an individual with special needs and being a relative of an individual with special needs. The population of the study consisted of 289 students studying at Kırıkkale University, Faculty of Health Sciences, Department of Child Development in the 2022-2023 academic year. In the study, the Multidimensional Attitude Scale Towards People with Disabilities adapted by Yelpeze and Türküm (2018) and the Multidimensional Emotional Empathy Scale developed by Turan, Durgun, Kaya and Aştı (2020) were used. In the research; the relational screening model, one of the general screening model types, was used. As a result of the study, the mean scores of the Multidimensional Attitude Towards People with Disabilities Scale differed significantly in favor of those who did not have experience with individuals with special needs

¹ Bu çalışma TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında desteklenmiştir

only in the behavior sub-dimension; for the Multidimensional Emotional Empathy Scale, in the sub-dimension of feeling others and the total score of the scale, in favor of those who had experience. According to the variable of having a relative with special needs, no significant differentiation was found in both scales. A moderate positive relationship was found between both scales.

Keywords: Child development, disability, attitude, empathy, relationship.

1. GİRİŞ

Ülkemizde 5378 sayılı engelliler hakkındaki kanuna göre engelli birey; *fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen* olarak tanımlanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, t.y.). Birleşmiş Milletler'in Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşmesinde ise, herhangi bir engele sahip olmayan bireylerle, eşit şartlar altında sosyal hayata tamamen ve etkili bir yolla katılmaları ve sosyal hayata uyumlu olma konusunda engel teşkil eden, uzun süreli sayılabilecek bir bozukluğu bulunan kişiler engelli olarak nitelendirilmişlerdir (Aktaran Azarkan ve Benzer, 2018). İfade edilen tanımlar doğrultusunda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının hazırlamış olduğu Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (2022)'ne göre en az bir engeli olan birey oranının %6,9 (4.876.000 kişi), olduğu ve yaş yükseldikçe en az bir engeli olan kişi sayısı oranının artış halinde olduğu belirtilmiştir. Araştırmanın bir başka sonucu ise, 35-39 yaş aralığında yer alan ve en az bir engeli tanımlanan kadın sayısının erkeklerden yüksek olduğudur. Özel gereksinimli bireylerin eşitliği, sosyal olarak kabul görebilmeleri ve sosyal hayata dâhil edilebilmeleri engelli bireylere yönelik belirli bir varlığı lehte ya da aleyhte değerlendirmeye yönelik olan psikolojik eğilim (Eagly ve Chaiken, 1995) olarak tanımlanan tutumların incelenmesini gerekli kılmaktadır. Toplumsal yaşamda engelli bireylere karşı olan olumsuz sayılabilecek tutumların, kapsayıcı eğitimden yararlanma olasılıklarını ciddi düzeyde azalttığı bilinmektedir (Moreno vd., 2022). Bireyler sahip oldukları tutumlar aracılığıyla çevrelerinde yaşananları anlamlandırır, herhangi bir durum içerisinde neyin dikkatini çekeceği, tutumuna göre şekillenir (Sakallı, 2023). Engelli bireylere yönelik olumsuz toplumsal tutumlar; ekonomiklik, donanım eksikliği vb. imkânsızlıklardan kaynaklanabilmektedir. Devletlerin bu imkansızlıkları gidermeye yönelik pek çok önlem almalarına rağmen; olumsuz toplumsal algı ve tutumların engellilerin dışlanmalarına sebep olacağı bilinmektedir. Bu bağlamda engellilere yönelik toplumsal tutumların değişmesi; bu bireylerin toplumsal yaşama entegre olmalarını kolaylaştıracaktır (Aslan ve Şeker, 2011). Alanyazın incelendiğinde; engelli bireylere yönelik tutumlar çerçevesinde farklı yaş ve meslek grupları bağlamında son yıllarda pek çok araştırma (Canpolat, 2023; Demir, 2023; Doğan-Özdemir, 2021; Kerman, 2020; Kastner, 2019; Gencer, 2019; Deniz, 2019) yapıldığı görülmektedir. Özel gereksinimli bireylerin toplumla kaynaşma sürecini kolaylaştırmaya yönelik birçok çalışma ve düzenleme yer almaktadır. Bir kısım düzenlemelerde eyleme geçilmişse de asıl aşılması gereken problemin normal gelişim gösteren bireylerin kendilerine benzemeyen bireyleri kabullenmelerinde yaşadıkları zorluklardır. Bu noktada empati kavramı da ele alınması gereken bir diğer beceri olarak karşımıza çıkmaktadır. Empati kavramı bireyin; kendisini bir başkasının yerinde düşünerek her türlü bakış açısını ona göre ayarlayabilmesi, karşısındaki bireyin duygu ve düşüncelerini yanlışsız algılayabilmesi, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi olarak tanımlanır (Ağaçdiken ve Aydoğan, 2017). Dökmen (2004)'e göre bireyin empati kurabilmesi için kendisini bir başkasının yerine koyarak bakış açısını kabul etmesi, karşısındakinin duygu ve düşüncelerini doğru anlaması ve bu empatik anlayışın karşı tarafa aktarılabilmesi gerekmektedir. Günümüzde empati süreci ile ilgili üzerinde en fazla durulan yaklaşım; bilişsel ve duygusal empati boyutlarının varlığıdır. Bireyin karşısındakine empati ile yaklaşabilmesi için öncelikle kendisi ile karşısındaki kişi arasında bilişsel bir ayırım yapabilmesi ve karşısındakinin hangi duygu durumu içinde olduğunu bilişsel olarak ayırt edebilmesi ile mümkündür. Duygusal boyut ise, karşımızdaki insanın bilişsel olarak algıladığımız duygularına, duygusal tepkiler verebilme olarak açıklanır (Hoffman, 1987; Eisenberg, ve Strayer, 1987; Jolliffe ve Farrington, 2006). Duygusal empati, kişilerin kendi yaşadıkları durumlarla bağlantı kurabilmelerini, merhamet ve duyarlılık duygularını karşısındaki ile paylaşmalarını gerektirir (Bal ve Bilge, 2016; Yüca, 2018).

Çocuk gelişimi alanı, multidisipliner bir bakış açısıyla (Berk, 2013), psikolojinin pek çok alt dallarıyla bağlantılı (psikanalitik, deneysel ve klinik), sosyal hizmetler, tıp, biyoloji gibi farklı alanlarda çalışmalar içerisinde olan bir alan olarak dikkat çekmektedir. Çocuk gelişimi süreci hakkında bilgilenmek, bu veriler doğrultusunda yaklaşımlar uygulamak, gelişimi etkileyen faktörlere odaklanmak ve bu konularda yol gösterici olmak gibi içerikler bu alanı tanımlamaktadır (Gander ve Gardiner, 2015, Doğan ve Baykoç, 2015). Bu açıdan bakıldığında; geleceğin çocuk gelişimcilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının, genel anlamda duygusal empati düzeylerinin belirlenmesi ve bu iki sürecin birbirleri ile olan ilişkilerinin sonucunda ortaya çıkacak olan bulgular ile alınabilecek önlemlerin saptanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Çocuk gelişimi alanında çalışan bireyler; sağlık kurum ve kuruluşları, adalet sistemi, özel gereksinimli bireylere verilen hizmetler, sosyal çalışmalar gibi alanlarda istihdam edilmektedirler. Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği (2013) ele alındığında; çocuk gelişimcilerin görevleri sosyal hizmetle ilgili birimlere başvuran aileleri ve çocuklarını belirlemek, bu çocukların gelişimsel değerlendirme ve bu sürecin takibi hakkında sorumluluklar almak, elde edilen veriler doğrultusunda danışmanlıklar sağlamak, bu süreçte diğer çalışma alanları ile işbirliği yapmak, eğitsel programlarla çocukların gelişimlerine destek olmak, aile danışmanlıkları yapmak şeklinde sıralanmaktadır (ASPB, 2013; Aktaran. Kaçmaz vd. 2021). Bununla birlikte; özel gereksinimli bireylerin eğitim aldıkları kurumlarda çalışabilen çocuk gelişimciler; bu çocukların gelişimsel açıdan değerlendirilmeleri ve takiplerinin yapılması noktasında da sorumluluklar alabilmektedir. Ayrıca özel eğitim kurumlarında da görev alan çocuk gelişimciler, bu kurumlarda çocukların gelişimsel olarak değerlendirilmesi ve izlenmesi ile ilgili faaliyetlerde bulunmaktadır. S (Kaçmaz vd., 2021). Dolayısıyla yakın zamanda eğitimlerini tamamlayıp özel gereksinimli bireylerle doğrudan çalışma fırsatı yakalayacak olan çocuk gelişimcilerin engellilere yönelik tutumlarının ve çok boyutlu duygusal empati becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ile bu iki değişken arasındaki ilişkinin saptanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları ile çok boyutlu duygusal empati düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Temel amaç doğrultusunda aynı zamanda çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları ve çok boyutlu duygusal empati düzeylerinin yakın çevrelerinde özel gereksinimli birey olup olmaması ve özel gereksinimli birey yakını olması değişkenleri açısından incelemek bağlamında alt amaçlar yer almaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada; genel tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelde; birden fazla değişken arasındaki farklılık ve bu değişimin oranının elde edilmesi amaçlanmaktadır (Karasar, 2006).

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü'ne devam eden 1. ,2. ,3. ve 4. sınıflardaki öğrenciler oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşım sağlandığından ayrıca örneklem alınmamıştır. 315 bölüm öğrencisinin katılımı sağlanmıştır, fakat kayıp olan veriler çıkarıldığı için analizlere 289 veri üzerinden devam edilmiştir. Tablo 1'de araştırmaya katılan çocuk gelişimi bölümü öğrencilerine ait demografik özellikler verilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilere Ait Demografik Özellikler

Değişken	Grup	n	%
Sınıf	1.sınıf	70	24,2
	2.sınıf	74	25,6
	3.sınıf	62	21,5
	4.sınıf	83	28,7
Cinsiyet	Kız	270	93,4
	Erkek	19	6,6
Yaş	18-20 yaş	103	35,7
	21-22 yaş	116	40,1
	23 ve üzeri yaş	70	24,2
Kardeş Sayısı	Tek kardeş	10	3,5
	2 kardeş	76	26,3
	3 kardeş	111	38,4
	4 ve üzeri kardeş	92	31,8
Özel gereksinimli bireyle deneyim durumu	Evet	97	33,6
	Hayır	192	66,4
Özel gereksinimli birey yakını olma durumu	Evet	96	33,2
	Hayır	193	66,8

Tablo 1 incelendiğinde; araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerinin dağılımının en yüksek oranla %28,7 (n=83) 4. sınıf öğrencilerinden oluştuğu; öğrencilerin %93,4 olmak üzere büyük oranda (n=270) kız oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %40,1'sinin (n=116) 21-22 yaş grubunda oldukları ve %38,4 (n=111) oranla 3 kardeşe sahip oldukları saptanmıştır. Öğrencilerin; %66,4'ünün (n=192) özel gereksinimli çocuklarla bir deneyimi olmadığı ve %66,8'inin (n=193) özel gereksinimli bir yakını olmadığı görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Genel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından öğrencilerle ilgili birtakım bilgileri alabilmek için (cinsiyet, yaş, sınıf, kardeş sayısı, özel gereksinimli bireyle deneyim durumu, özel gereksinimli birey yakını olma durumu) hazırlanmıştır

Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği: Yelpaze ve Türküm (2018) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılmış olan Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği; duygu, düşünce ve davranış olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin uyarlama çalışmasından elde edilen verilerde; alt boyutlar için Cronbach Alfa değerlerinin 0.90 ile 0.89 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçek toplam 31 maddeden oluşmakta ve alınan puanın yüksekliği olumlu tutuma işaret etmektedir.

Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği: Turan, Durgun, Kaya ve Aştı (2020) tarafından geliştirilmiş Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği; empatik becerilerin çok boyutlu olarak değerlendirilmesini içeren 30 sorudan oluşmaktadır. 5’li likert tipinde olan ölçme aracının puanlanmasında; en az 30, en fazla 150 puan hesaplanmaktadır. Ölçek; acı çekme, olumlu paylaşım, duyarlı ağlama, duygusal dikkat, başkalarını hissetme ve duygusal bulaşma alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçekte yer alan 3, 5, 6, 8, 12, 18, 24, 28. maddeler acı çekme alt boyutunu; 14, 22, 23, 29, 30. maddeler olumlu paylaşım alt boyutunu; 1, 20, 25. maddeler duyarlı ağlama alt boyutunu; 4, 9, 13, 27. maddeler duygusal dikkat alt boyutunu; 10, 15, 16, 2. Maddeler başkalarını hissetme alt boyutunu ve 11. ve 17. maddeler duygusal bulaşma alt boyutunu yansıtmaktadır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Veriler etik kurul, kurum ve ölçek kullanım izinleri alındıktan sonra, gönüllülük esasına dayalı olarak 2022-2023 eğitim öğretim yılında çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Ölçme araçların çevrim içi toplanmasının nedeni ülkemizde yaşanan deprem afeti dolayısıyla üniversite eğitimine uzaktan eğitim sürecinde devam edilmesidir.

2.5. Veri Analizi

Veri analizi öncesinde normallik varsayımını saptamak için çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir. Toplanan veriden (n=315) uç değer olarak görülen ve eksik verileri bulunan katılımcılar çıkartılmış, analizler 289 veri üzerinden sürdürülmüştür.

Tablo 2: Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği ve Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek Boyutları	N	\bar{x}	s.s	Çarpıklık		Basıklık	
				İst.	Std. hata	İst.	Std. Hata
Duygu	289	39,83	9,35	,38	,14	-,17	,28
Düşünce	289	42,66	4,40	-1,28	,14	,93	,28
Davranış	289	34,77	4,78	-1,15	,14	,87	,28
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Toplam	289	117,27	11,35	-,06	,14	,11	,28
Empatik Acı	289	37,61	2,97	-1,34	,14	1,25	,28
Duygusal Dikkat	289	12,18	2,39	,65	,14	,25	,28
Olumlu Paylaşım	289	23,15	2,26	-1,16	,14	,73	,28
Başkalarını Hissetme	289	15,73	2,13	,01	,14	-,30	,28
Duyarlı Ağlama	289	10,15	1,88	-,20	,14	,72	,28
Duygusal Bulaşma	289	8,11	1,53	-,49	,14	-,35	,28
Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği Toplam	289	123,76	9,74	-,41	,14	-,12	,28

Çarpıklık basıklık değerlerinin normallik göstergesi olarak $\pm 1,5$ arasında olması verilerin normallik varsayımını sağladığını göstermektedir (George ve Mallery, 2016). Tablo 2’de puanlara ilişkin betimsel istatistikler incelendiğinde çarpıklık basıklığın -1,34 ile 1,25 arasında değiştiği görülmektedir. Veriler normal dağılım gösterdiği için özel gereksinimli bireyle deneyim durumu ile özel gereksinimli birey yakını olma durumu değişkenleri için bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Engellilere yönelik çok boyutlu tutum ile çok boyutlu duygusal empati düzeyi arasındaki ilişkiyi saptamak için korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Öncelikle araştırma verilerini toplamak için kullanılan ölçme araçlarının güvenilirlik katsayıları incelenmiştir. Buna göre; “Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği” güvenilirlik katsayısı düşünce boyutu için ,78; duygu boyutu için ,83; davranış boyutu için ,79 ve toplam ölçek için ,74 olarak bulunmuştur. “Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği” güvenilirlik katsayısı incelendiğinde ise acı çekme

boyutu için ,78; olumlu paylaşım boyutu için ,81; hassas ağlama boyutu için ,60; duygusal dikkat boyutu için ,61; başkalarını hissetme boyutu için ,60; duygusal bulaşma alt boyutu için ,65; toplam ölçek için ,80 olarak hesaplanmıştır.

Aşağıda; Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği ve Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği puanlarına ilişkin verilerden elde edilen bulgular verilmiştir.

Tablo 3: Özel Gereksinimli Bireyle Deneyim Durumu Değişkenine Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	Deneyim	N	\bar{X}	T	sd	η^2	P
Duygu	Evet	97	40,92	1,42	287	,01	,16
	Hayır	192	39,27				
Düşünce	Evet	97	43,07	1,11	287	,00	,26
	Hayır	192	42,46				
Davranış	Evet	97	33,91	-2,18	287	,02	,03
	Hayır	192	35,20				
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Toplam	Evet	97	117,91	0,69	287	,00	,49
	Hayır	192	116,94				

Tablo 3'e göre öğrencilerin Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamaları özel gereksinimli bireyle deneyim durumu değişkenine göre sadece davranış boyutunda anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır [$t(287)=-2,18$ $p=,03$]. Daha önce deneyimi olmayanların davranış boyutundaki puan ortalaması ($\bar{X}= 35,20$) deneyimi olanlara ($\bar{X}= 33,91$) göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Diğer boyutlarda ve toplam puanda ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ülkemizde pandemi süreci ile başlayan uzaktan eğitimin, sonrasında deprem felaketi ile tekrar uzaktan eğitime geçmesi ve dolayısıyla öğrencilerin özel gereksinimli bireyle doğrudan geçirebilecekleri uygulamalı derslerin uzaktan yürütülmesi, çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli bireyle deneyim sahibi olma olasılıklarını azaltmıştır. Bu açıdan bakıldığında; kişilerin davranışlarını etkileme noktasında belli bir kapasiteye kapasitesine sahip olan tutumların (Yıldırım Sarı vd.,2010) davranış boyutunda özel gereksinimli bireyle deneyim sahibi olma değişkeni üzerinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte özel gereksinimli bireyle deneyimi olmayan çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin daha öncesinde özel gereksinimli bireyle karşılaşmamış olmanın verdiği hassasiyetle davranışlarında daha dikkatli olmaya çalıştıkları söylenebilir. Şahin ve Bekir (2016) yaptığı çalışmada; Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin engellilere yönelik tutumları incelemiş ve üniversite öğrencilerinin engelli kişilere yönelik tutumlarının engelli bir yakına sahip olma değişkeni, engelli arkadaşına sahip olma, bu içerik kapsamında ders alma durumu, sınıf ve sosyoekonomik duruma göre fark göstermediğini ortaya koymuştur. Kargin (2002) işitme engelli çocuklarla çalışan eğitimcilerin, işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarını incelemiş ve eğitim deneyimine göre işitme engelli öğrencilere yönelik tutumlarda farklılık bulamamıştır. Benzer şekilde; Kaygın ve Baydık (2002) da meslek liselerinde kaynaştırma eğitimi alan işitme engelli öğrencilere yönelik, normal gelişim gösteren arkadaşlarının tutumlarını ele aldıkları araştırmada; tutum ölçeği puanlarının, aile ve yakın çevrede işitme engelli birey bulunma durumuna göre farklılık oluşturmadığını saptamıştır.

Tablo 4: Özel Gereksinimli Bireyle Deneyim Durumu Değişkenine Göre Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği Puanlarına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	Deneyim	N	\bar{X}	T	Sd	η^2	P
Empatik Acı	Evet	97	37,77	0,68	287	,00	,49
	Hayır	192	37,52				
Duygusal Dikkat	Evet	97	12,46	1,39	287	,01	,16
	Hayır	192	12,04				
Olumlu Paylaşım	Evet	97	23,32	0,93	287	,00	,35
	Hayır	192	23,06				
Baskalarını Hissetme	Evet	97	16,19	2,69	287	,02	,01
	Hayır	192	15,50				
Duyarlı Ağlama	Evet	97	10,28	0,87	287	,00	,38
	Hayır	192	10,08				
Duygusal Bulaşma	Evet	97	8,20	0,69	287	,00	,48
	Hayır	192	8,07				
Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği Toplam	Evet	97	125,31	1,93	287	,01	,04
	Hayır	192	122,98				

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeğinden elde ettikleri puan ortalamaları özel gereksinimli bireyle deneyim durumuna alt boyutlardan sadece başkalarını hissetme boyutunda anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır [$t(287)=2,69$ $p=,01$]. Özel gereksinimli bireyle deneyim sahibi

olanların başkalarını hissetme boyutundaki puan ortalaması ($\bar{X}= 16,19$) deneyimi olmayanlara ($\bar{X}= 15,50$) göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Toplam puanda da deneyimi olanların ($\bar{X}= 125,31$) puan ortalaması deneyimi olmayanlara ($\bar{X}= 122,98$) göre anlamlı düzeyde yüksek görülmektedir [$t(287)=1,93$ $p=,04$]. Diğer boyutlarda anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Empati; bireylerin kendisini başka bir kişinin yerine koyabilmesi, o kişinin duygu ve düşüncelerini anlayarak ona iletmesidir (Aktaran. Şentürk ve Bakanay, 2021). Bir başkasının duygu, düşünce ve paylaşma kabiliyetinin anlaşılabilmesi, çok boyutlu duygusal empati ölçeğinin amaçlarındandır (Gıca vd., 2020). Özel gereksinimli birey ile deneyim sahibi olma durumunun, kişinin duygu ve düşüncelerini karşındaki bireyin yerine koyma fırsatı sağladığı bilindiğinden; bu grupta yer alan çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin duygusal empati ölçeğinden anlamlı düzeyde yüksek puanlar almalarını açıkladığı düşünülmektedir. Top (2018) yaptığı çalışmada Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin aldıkları 14 haftalık özel eğitim dersi uygulamasının empatik eğilim ve engelli bireylere yönelik tutumları üzerinde istatistiksel olarak bir etkisinin olmadığını; fakat verilen eğitimin engelli bireylere yönelik tutumlar üzerinde pozitif etki yarattığını belirlenmiştir. Bununla birlikte; Fakazlı (2021); Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören öğrenciler ile yaptığı çalışmada; engelli bireylerle çalışan ve çalışmayan spor öğretmenlerinin empatik eğilim seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 5: Özel Gereksinimli Birey Yakını Olma Değişkenine Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	Yakını	N	\bar{X}	T	sd	η^2	p
Duygu	Evet	96	38,61	-1,56	287	,00	,12
	Hayır	193	40,43				
Düşünce	Evet	96	43,19	1,44	287	,00	,15
	Hayır	193	42,40				
Davranış	Evet	96	34,85	0,19	287	,00	,84
	Hayır	193	34,73				
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Toplam	Evet	96	116,66	-0,64	287	,00	,52
	Hayır	193	117,57				

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamaları özel gereksinimli birey yakını olma durumuna göre alt boyutlarda ve toplam puanda anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır [$t(287)=-0,64$ $p=,52$].

Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli birey yakını olma değişkenine göre engellilere yönelik çok boyutlu tutum ölçeğinden aldıkları puanların anlamlı farklılık yaratmaması durumunun; bu değişkenin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlar üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Yıldırım-Sarı vd. (2010) yaptıkları çalışmada ege bölgesinde iki farklı ilde hemşirelik bölümü öğrencileri ile çalışmış ve hemşirelik bölümü öğrencilerinin engelli bireylere yönelik olumlu tutum gösterdiklerini, öğrencilerin yakınları arasında engelli birey bulunma değişkenine göre ise, anlamlı bir farklılık saptanmadığını ortaya koymuştur.

Tablo 6: Özel Gereksinimli Birey Yakını Olma Değişkenine Göre Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği Puanlarına İlişkin T Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	Yakını	N	\bar{X}	T	sd	η^2	P
Empatik Acı	Evet	96	37,39	-0,84	287	,00	,39
	Hayır	193	37,70				
Duygusal Dikkat	Evet	96	12,13	-0,26	287	,00	,79
	Hayır	193	12,21				
Olumlu Paylaşım	Evet	96	23,18	0,17	287	,00	,86
	Hayır	193	23,13				
Bşkalarını Hissetme	Evet	96	15,90	0,96	287	,00	,33
	Hayır	193	15,64				
Duyarlı Ağlama	Evet	96	10,17	0,15	287	,00	,87
	Hayır	193	10,13				
Duygusal Bulaşma	Evet	96	8,11	-0,02	287	,00	,98
	Hayır	193	8,11				
Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği Toplam	Evet	96	123,46	-0,36	287	,00	,71
	Hayır	193	123,91				

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin Duygusal Empati Ölçeğinden elde ettikleri puan ortalamaları engelli birey yakını olma durumuna göre alt boyutlarda ve toplam puanda anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır [$t(287)=-0,36$ $p=,71$].

Çocuk Gelişimi Bölümü öğrencilerinin özel gereksinimli birey yakını olma değişkenine göre çok boyutlu duygusal empati ölçeğinden aldıkları puanların anlamlı farklılık yaratmaması durumunun; ilgili değişkenin çok boyutlu duygusal empati düzeyine etkisinin olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Araştırma bulgularımızı destekler nitelikte bir araştırmada; Altunhan vd. (2021); aile bireylerinde veya akrabalar içinde engelli olan/olmayan; tanıdık engelli olan/olmayan öğrencilerin engelli bireylere karşı tutumlarında farklılık olmadığını saptamıştır.

Tablo 7: Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği ve Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Boyutlar	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. Duygu	1.00	.06	.24**	.75**	.09	.08	.01	.11	.08	.03	.10
2. Düşünce		1.00	.37**	.59**	.38**	.01	.38**	.30**	.18**	.23**	.41**
3. Davranış			1.00	.37**	.24**	-.08	.21**	.08	.04	.14*	.18**
4. EYT Toplam				1.00	.33**	.04	.24**	.24**	.15**	.18**	.31**
5. Empatik Acı					1.00	.01	.67**	.47**	.19**	.30**	.77**
6. Duygusal Dikkat						1.00	-.10	.10	.21**	-.04	.29**
7. Olumlu Paylaşım							1.00	.50**	.20**	.51**	.76**
8. Başkalarını Hissetme								1.00	.33**	.39**	.74**
9. Duyarlı Ağlama									1.00	.20**	.52**
10. Duygusal Bulaşma										1.00	.57**
11. DEÖ Toplam											1.00

**p<.01, *p<.05

Tablo 7'ye göre düşünce ile empatik acı ($r=.38, p<.01$), olumlu paylaşım ($r=.38, p<.01$), başkalarını hissetme ($r=.30, p<.01$), duyarlı ağlama ($r=.18, p<.01$), duygusal bulaşma ($r=.23, p<.01$) ve toplam duygusal empati ($r=.41, p<.01$) arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Davranış ile empatik acı ($r=.24, p<.01$), olumlu paylaşım ($r=.21, p<.01$), duygusal bulaşma ($r=.14, p<.05$) ve toplam duygusal empati ($r=.18, p<.01$) arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Toplam tutum puanı da duygusal dikkat hariç tüm duygusal empati boyutları ile pozitif bir ilişki göstermektedir. Engellilere yönelik çok boyutlu tutum ve çok boyutlu duygusal empati arasında da pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki bulunmaktadır ($r=.31, p<.01$).

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005), engelli; “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak tanımlamaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, t.y.). Bu açıdan bakıldığında; belli bir algılayış biçimi (TDK, t.y.) olarak tanımlanan tutumların ne kadar önemli olduğu dikkat çekmektedir. Engelli bireylerin geçmişten günümüze toplumda ötekileştirilen dezavantajlı gruplar arasında yer aldıkları ve bu durumun da onların toplumdaki dışlanmalarına sebep olduğu bilinmektedir (Buz ve Karabulut, 2015). Bununla birlikte empati kavramının da bireylerin, düşünce ve sahip oldukları değer yargılarını bir kenara bırakarak önyargısız bir şekilde başkasının dünyasına girdiği bir süreç olduğu bilinmektedir (Rogers, 1975). Duygusal empati ise, başkalarının duygusunu hissedebilme ve ona karşılık olarak en uygun tepkiyi verebilme olarak tanımlanmaktadır (Wied, vd., 2007). Her iki kavramın tanımlarının içeriği ele alındığında, çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin engellilere yönelik çok boyutlu tutumlarının onların çok boyutlu duygusal empati düzeylerini birbir etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin engellilere yönelik çok boyutlu tutumları ile çok boyutlu duygusal empati düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ve engellilere yönelik çok boyutlu tutum ile çok boyutlu duygusal empati arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Yapılan analizler sonucunda; çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği'nden elde ettikleri puan ortalamalarının özel gereksinimli bireyle deneyim durumu değişkenine göre sadece davranış boyutunda anlamlı bir şekilde farklılaştığı, diğer boyutlarda ve toplam puanda anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özel gereksinimli bireyle deneyim olma değişkeninin Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği toplam puanında deneyimi olanların lehine anlamlı farklılık oluşturduğu görülmüştür.

Özel gereksinimli birey yakını olma değişkeninin Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği alt boyut ve toplam puanlarında anlamlı bir şekilde farklılaşma oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte özel gereksinimli birey yakını olma değişkeninin Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeği alt boyut ve toplam puanlarında da anlamlı bir şekilde farklılaşma oluşturmadığı görülmüştür.

Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği ve Çok Boyutlu Duygusal Empati Ölçeğinden alınan puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan analizler sonucunda her iki ölçeğin toplam puanları arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

İlgili bölümlerde özel eğitim kapsamında verilen teorik derslerin uygulama dersleri ile daha çok desteklenmesi, öğrencilerin özel eğitim kurumlarında ders içi uygulamalar yaparak, farklı engel grubundaki bireylerle çalışmalar yapmalarına fırsatlar sağlanması önerilmektedir.

Duygusal ve davranışsal öğeleri içerisinde barındıran empati eğitimi programları gibi seçmeli derslerin yükseköğretim müfredatlarında yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Toplumda engelli bireylerle yakınlık durumu gözetmeksizin bilgilendirici ve deneyim kazandıran sosyal faaliyetlerin yapılmasına teşvik eden programların düzenlenmesi önerilmektedir.

Bunlara ek olarak ileride yapılacak olan diğer çalışmalarda daha geniş ve farklı sosyal gruplar çerçevesinde karşılaştırmalar yapılabilmesine yönelik olarak; farklı fakültelerdeki öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları ve empati düzeylerinin karşılaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaçdiken S. & Aydoğan, A. (2017). Empathic skills and ethical sensitivity relationship in nurses. *Gümüşhane Univ J Health Sci*, 6(2), 122-129.
- Altunhan, A., Bayer, R. & Açak, M. Z. (2021). Mardin Artuklu Üniversitesi öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi. *ÇOMU Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 61-70.
- Aslan, M. & Şeker S. (2011). Engellilere yönelik sosyal algı ve dışlanmışlık (Siirt Örneği). *Sosyal Haklar Sempozyumu*, Siirt Üniversitesi.
- Azarkan, A. & Benzer, A. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme Ve Türkiye’de Engelli Hakları. *DÜHFD*, 23(38), 3-29.
- Bal, P. N. & Bilge, Y. (2016). Empati becerisi psiko-eğitim programının üstün zekâlı ergenler üzerindeki etkisi. *Hayef Journal of Education*, 13(1), 23- 36.
- Berk, L. (2013). *Çocuk gelişimi*. (A. Dönmez, Çev.) İmge Kitabevi.
- Buz, S. & Karabulut, A. (2015). Ortopedik engelli kadınlar: toplumsal cinsiyet çerçevesinde bir çalışma. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 25-45.
- Canpolat, B. (2023). *Spor bilimleri öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları ile paralimpik alguları arasındaki ilişki*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. (793262), SB Enstitüsü, İnönü Üniversitesi.
- Demir, C.(2023). *Beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları ile engellilere yönelik tutumlarının karşılaştırılması (Bağcılar İlçesi Örneği)*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. (789147), LÜE Enstitüsü, İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Deniz, B. (2019). *Uluslararası insan hakları sözleşmeleri ışığında engellilere yönelik ayrımcılık yasağı*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. (551035), SB Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Doğan - Özdemir, S. (2021). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan eğitimcilerin engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. (690446), LÜE Enstitüsü, İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Doğan- Keskin, A. ve Baykoç, N. (2015). Türkiye’de bulunan üniversitelerin lisans programlarının çocuk gelişimi açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 1(2), 425,432.
- Dökmen, Ü. (2004) *İletişim çatışmaları ve empati*. Sistem Yayıncılık.
- Eagly A.H. & Chaiken S. (1995). The psychology of attitudes. *Psychol Mark*. 12(5), 459–66.
- Eisenberg, N. A & Strayer J. (1987). *Empathy and its development*. Cambridge University Press.
- Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (2022). Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. https://www.aile.gov.tr/media/120191/eyhgm_istatistik_bulteni_eylul2022.pdf

- Fakazlı, A. E., İlhan, L. & Yarayan, Y. E. (2021). Engelli bireyler ile çalışma değişkeni bakımından spor eğitmenlerinde empatik eğilim. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 26(2), 235-246.
- Gander, J.M. & Gardiner, W.H. (2015). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (N. Çelen, A. Dönmez, Çev.), İmge Kitapevi.
- Gencer, M. (2019). *Engellilik durumu ve engellilere yönelik toplumsal algı: Kütahya örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. (621970), SB Enstitüsü, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
- George, D. & Mallery, P. (2016). *Ibm spss statistics 23 step by step: a simple guide and reference*, Routledge.
- Gica, Ş., Büyükavşar, A., İyisoy, M. S. & Güleç, H. (2020). Bilişsel ve duygulanımsal empati ölçeği'nin (BDEÖ) psikometrik özellikleri: türk popülasyonunda güvenilirlik ve faktör analizi çalışması. *Arch Neuropsychiatry*, 58, 228-233.
- Hoffman, M. L. (1987). *Empathy and its development*. Cambridge University Press,
- Jolliffe, D. & Farrington, D.P. (2006). Development and validation of the basic empathy. *Journal of Adolescence*, 29, 589-611.
- Kaçmaz, C., Kay, M. A., Boğa, E., Temiz, A., Ayanoğlu, M., & Sağlam, M. (2021). Türkiye'de çocuk gelişimci olmak: çalışma alanları, görev ve yetkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 4(8), 117-133.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kerman, B. (2020). *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nin fakültelerinde öğrencilerin engelsiz kampüs farkındalıkları ve engellilere karşı tutumları ile bu fakültelerin engelliler için fiziksel erişilebilirliğinin değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi].(693286), Adnan Menderes Üniversitesi.
- Kastner, M. (2019). *Romantik ilişki, evlenme ve iş yaşamı bağlamında engellilere karşı tutumlar: dindarlık, dini yönelim, muhafazakarlık ve çelişik duygulu cinsiyetçilik*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. (545814), SB Enstitüsü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Kargın, T. (2002). Farklı eğitim özgeçmişlerine sahip öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*,34(1), 93-104.
- Kargın, T. & Baydık, B. (2002). Kaynaştırma ortamındaki işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 27-39.
- Moreno Pilo M.I., Morán Suárez M.L., Gómez Sánchez L.E. & Solís García P. (2022). Actitude shacialas persona scondiscapacidad. *Rev Española Discapac*, 10(1), 7-27.
- Rogers, CR. (1975). Empathic: An unappreciated way of being. *Couns Psychol* 5, 2-10.
- Sakallı, N. (2023). *Sosyal etkiler kim kimi nasıl etkiler?* İmge Kitapevi.
- Şahin, H. & Bekir, H. (2016). Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 765-779
- Şentürk, İ. & Bakanay, Ç. D. (2021). Okul öncesi öğretmen adaylarının empati yönelimleri ile öz-yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Primary Education Research Journal*, 5(2), 112-125.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (t.y.). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- TDK (t.y.). <https://sozluk.gov.tr/>
- Top, E. (2018). 14 haftalık özel eğitim dersi uygulamasının üniversite öğrencilerinin empatik eğilim ve engellilere yönelik tutumlarına etkisi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 174-183.
- Turan, N., Durgun, H., Kaya, H. & Aştı, T. (2020). Turkish adaptation of the multidimensional emotional empathy scale: a validity and reliability study. *Perspectives in Psychiatric Care*, 1-8.

- Yelpaze, İ. ve Türküm, A . (2018). Adaptation and validation of turkey version of multidimensional attitudes toward persons with disabilities. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 167-187.
- Yıldırım Sarı, H., Bektaş, M. & Altıparmak, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*. 27. 80-83
- Yüca N. (2018). *5. ve 6. sınıf öğrencilerinin sahip olduğu değerler, algıladıkları aile ilişkileri ve empati düzeyi arasındaki yordayıcı ilişkiler*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. (519893), SB Enstitüsü, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Wied, M.D., Branje S.J.T. & Meeus W.H.J. (2007). Empathy and conflict resolutionis friendship relations among adolescents. *Aggress Behav*, 33, 48-55.